

Б.К. Амирова^{1*} , Г.М. Рысмагамбетова²

¹ Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан;

² Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті,
Қарағанды, Қазақстан

(E-mail: kidirb@mail.ru, gulnaramusieva@bk.ru)

¹ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2969-1947>, Scopus ID: 57203208104

²ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9571-9223>, Scopus ID: 57194525583

Қазақстан Республикасында жұмыспен қамтуды цифрландыру аясында зейнетақы жинақтарын инвестициялауды реттеудің құқықтық аспектілері

Мақалада Қазақстан Республикасындағы жұмыспен қамтуды цифрландыру аясында зейнетақы жинақтарына инвестиция салуды реттеудің құқықтық аспектілері қарастырылған. Зерттеудің мақсаты — платформалық жұмыспен қамтудың және еңбек нарығының цифрлық трансформациясының зейнетақы жинақтарын қалыптастыру, басқару және инвестициялау механизмдеріне әсерін талдау, сондай-ақ осы саладағы заңнаманы жетілдірудің құқықтық мәселелері мен перспективаларын анықтау. Зерттеуде жалпы ғылыми және мамандандырылған құқықтық әдістер, соның ішінде ресми құқықтық, салыстырмалы құқықтық, жүйелік, аналитикалық және статистикалық әдістер қолданылды. Зерттеудің эмпирикалық негізін Қазақстан Республикасының Әлеуметтік және еңбек кодекстерінің ережелері, Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының (БЖЗҚ) ресми материалдары, әлеуметтік зерттеулердің нәтижелері, платформалық жұмыспен қамтудың пилоттық жобаларының деректері және цифрлық экономика мен зейнетақымен қамсыздандыру бойынша ғылыми басылымдар құрайды. Зерттеу жұмыспен қамтуды цифрландыру платформа қызметкерлері мен өзін-өзі жұмыспен қамтыған адамдарды тарту арқылы жинақтаушы зейнетақы жүйесінің қамтуын кеңейтуге ықпал ететіні анықталды. Сондай-ақ цифрлық платформаларды және міндетті зейнетақы жарналарын төлеудің автоматтандырылған тетіктерін енгізу әлеуметтік төлемдерді басқаруды жеңілдететіні және бейресми жұмыспен қамту деңгейін төмендететіні анықталды. Платформа қызметкерлерінің мәртебесіне қатысты құқықтық белгісіздік, зейнетақы активтеріне инвестициялардың тиімсіздігі және халықтың белгілі бір топтарының қаржылық сауаттылығының төмендігі айқындалды. Авторлар Қазақстан Республикасының еңбек, әлеуметтік және цифрлық заңнамасын одан әрі жетілдіру, сондай-ақ платформа қызметкерлерінің құқықтарын қорғау және экономиканы цифрландыру аясында зейнетақы жинақтарын басқарудың тиімділігін арттырудың кешенді тетіктерін әзірлеу қажет деген тұжырымдама жасаған.

Кілт сөздер: цифрландыру, БЖЗҚ, зейнетақы жинақтарын инвестициялау, әртараптандыру, көлеңкелі экономика, әлеуметтік қорғау, қаржылық сауаттылық.

Кіріспе

Цифрлық экономиканың қарқынды дамуымен дәстүрлі жұмыспен қамту нысандары, әлеуметтік қамсыздандыру тетіктері және зейнетақы жинақтарын басқару тәсілдері өзгеруде. Қазақстан үшін бұл процестер мемлекеттік басқаруды белсенді түрде цифрландыру, платформалық жұмыспен қамтуды дамыту, қашықтықтан жұмыс істеу және зейнетақы активтерін инвестициялауға қаржылық технологияларды енгізу негіздерімен ерекше маңызды. Осыған байланысты зейнетақы жүйесі мемлекеттің әлеуметтік тұрақтылығы мен азаматтарының қаржылық қауіпсіздігінің негізгі элементі болғандықтан, жұмыспен қамтуды цифрландыру аясында зейнетақы жинақтарын инвестициялауды реттеудің құқықтық аспектілерін кешенді зерттеу қажет.

Тақырыптың өзектілігі бірнеше өзара байланысты факторлардан туындайды. *Біріншіден*, жұмыспен қамтуды цифрландыру еңбек нарығының құрылымын өзгертуде: өзін-өзі жұмыспен қамтылғандардың, фрилансерлердің, цифрлық платформа қызметкерлерінің және жұмысы әрқашан дәстүрлі зейнетақы механизмдеріне жатпайтын басқа да азаматтар санаттарының саны артып келеді. Бұл зейнетақы жарналарының тұрақты еместігі, жинақтардың азаюы және мұндай адамдардың жинақтаушы зейнетақы жүйесіне қатысуы заңмен реттелмеуі қауіп тудырады.

Екіншіден, қаржы секторындағы цифрлық технологиялардың дамуы зейнетақы активтерін басқару тетіктерін жаңғыртуға ықпал етеді. Алгоритмдік инвестициялауды, цифрлық

* Хат-хабарға арналған автор. E-mail: kidirb@mail.ru

платформаларды, жасанды интеллект пен үлкен деректерді талдау технологияларын пайдалану инвестициялық тиімділікті арттыруға мүмкіндік береді, бірақ сонымен бірге жеке деректерді қорғауға, киберқауіпсіздікке, инвестициялық шешімдердің ашықтығына және қаржы нарығына қатысушылар арасында жауапкершілікті бөлуге байланысты жаңа құқықтық тәуекелдерді тудырады.

Үшіншіден, Қазақстанның қазіргі зейнетақы жүйесі негізінен жинақтаушы қағидатқа негізделген, зейнетақы активтерін инвестициялау тиімділігін халықтың болашақтағы әлеуметтік қамсыздандыру деңгейіндегі маңызды факторға айналдырады. Әлемдік қаржы нарықтарының тұрақсыздығын және экономиканың цифрлық трансформациясын ескере отырып, БЖЗҚ және басқа да активтерін басқару, субъектілердің инвестициялық қызметін құқықтық реттеу барған сайын маңызды болып келеді.

Бұл тақырыпты цифрлық экономика мен электрондық үкіметті дамытудың мемлекеттік бағдарламалары арқылы жүзеге асырылатын Қазақстанның цифрландыру саясаты одан әрі күшейтеді. Үкімет қаржы секторының инновациялық дамуы мен азаматтардың әлеуметтік құқықтарын қорғау қажеттілігі арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етуге тырысады. Дегенмен қолданыстағы заңнама жұмыспен қамтудың және қаржылық қатынастардың жаңа цифрлық түрлеріне әрқашан бейімделе алмай құқықтық қақтығыстар мен нормативтік олқылықтарға әкелуде.

Зерттеудің мақсаты — Қазақстан Республикасында жұмыспен қамтуды цифрландыру аясында зейнетақы жинақтарын инвестициялауды реттеудің құқықтық аспектілерін кешенді талдау, сондай-ақ осы саладағы заңнама мен құқық қолдану тәжірибесін жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Осы мақсатқа жету үшін зерттеудің келесі *міндеттері* анықталды:

- жұмыспен қамтуды цифрландырудың ерекшеліктерін және оның Қазақстандағы зейнетақымен қамсыздандыру жүйесіне әсерін зерттеу;
- зейнетақы жинақтарын инвестициялауды реттейтін қолданыстағы заңнаманы талдау;
- цифрлық экономика қызметкерлерінің жинақтаушы зейнетақы жүйесіне қатысуының құқықтық проблемаларын анықтау;
- зейнетақы активтерін басқару саласындағы мемлекеттік бақылау және қадағалау тетіктерін қарастыру.

Зерттеудің ғылымилығы, зейнетақы қатынастарын құқықтық реттеу теориясы мен практикасында бірқатар қайшылықтардың болуымен анықталады. *Бір жағынан*, қаржылық құқықтың қазіргі заманғы теориясы цифрлық экономика жағдайында құқықтық тетіктердің икемділігі мен бейімделу қажеттілігін болжайды. *Екінші жағынан*, зейнетақы жүйесі дәстүрлі түрде тұрақтылық, ұзақ мерзімді және мемлекеттік бақылаудың жоғары деңгейіне негізделген. Нәтижесінде инновациялық қаржылық технологияларды енгізу қажеттілігі мен азаматтардың зейнетақы жинақтарын сенімді қорғауды қамтамасыз ету қажеттілігі арасында қайшылық туындайды.

Құқық қорғау тәжірибесінде де елеулі қайшылықтар бар. Цифрлық зейнетақы қызметтерінің дамуына қарамастан, қолданыстағы заңнама негізінен еңбек қатынастарының дәстүрлі түрлеріне бағытталған. Нәтижесінде цифрлық экономиканың көптеген қатысушылары зейнетақы жүйесінің толық шеңберінен тыс қалады немесе зейнетақы жарналарын төлеуде қиындықтарға тап болады. Сонымен қатар зейнетақы қорларының инвестициялық қызметін реттейтін тетіктер цифрлық қаржы құралдарымен және автоматтандырылған инвестициялық технологиялармен байланысты тәуекелдерді жеткіліксіз шешеді.

Ғылыми зерттеулердегі белгілі бір олқылықтарды да атап өткен жөн. Ресейлік заң әдебиетінде зейнетақы мәселелері дәстүрлі түрде әлеуметтік құқық тұрғысынан немесе зейнетақы қоры қызметін қаржылық және құқықтық реттеу шеңберінде қарастырылады. Дегенмен жұмыспен қамтуды цифрландыру мен зейнетақы жинақтарын инвестициялауды құқықтық реттеу арасындағы байланысқа арналған кешенді зерттеулер іс жүзінде жоқ.

Платформа қызметкерлерінің құқықтық мәртебесі, инвестициялық қызметті бақылаудың цифрлық механизмдері және қаржы нарығын цифрландыру аясында зейнетақы активтерін қорғаудың құқықтық кепілдіктері жеткіліксіз зерттелген күйінде қалып отыр.

Бұл мәселе шетелдік ғылыми әдебиеттерде кеңінен зерттелген. Зейнетақы моделіндегі, экономиканың цифрландыру деңгейі мен мемлекеттік реттеудің ерекшеліктері арасындағы айырмашылықтарға байланысты көптеген тұжырымдарды қазақстандық құқықтық жүйеге тікелей қолдану мүмкін емес. Бұл Қазақстанда ұлттық құқықтық және экономикалық ерекшеліктерін ескеретін тәуелсіз ғылыми тәсілді әзірлеуді қажет етеді.

Бұл зерттеудегі авторлар жұмыспен қамтуды цифрландыру, зейнетақы заңнамасының ережелеріне жеке дара өзгерістер енгізуді емес, зейнетақы жинақтары мен оларды инвестициялауды құқықтық реттеудің бүкіл жүйесін кешенді жаңғыртуды қарастырады.

Қазіргі заманғы цифрлық процестер жұмыспен қамту нысандарын ғана емес, сонымен қатар мемлекет, азаматтар және зейнетақы активтерін басқару институттары арасындағы қаржылық қатынастардың сипатын да өзгертуде. Сондықтан зейнетақы жинақтарын инвестициялаудың тиімділігін, зейнетақы жүйесінің қаржылық тұрақтылығын және азаматтардың әлеуметтік құқықтарын қорғаудың жоғары деңгейін бір мезгілде қамтамасыз ете алатын икемді және технологиялық тұрғыдан бейімделген құқықтық модельді әзірлеу қажет.

Әдістер мен материалдар

Қазақстанда жұмыспен қамтуды цифрландыру аясында зейнетақы жинақтарын инвестициялауды реттеудің құқықтық аспектілерін зерттеу аясында еңбек қатынастарын цифрландырудың зейнетақы жүйесіне және зейнетақы активтерін инвестициялау тетіктеріне әсерін кешенді талдауға мүмкіндік беретін жалпы ғылыми және мамандандырылған құқықтық зерттеу әдістерінің жиынтығы пайдаланылды.

Зерттеу еңбек, кәсіпкерлік, әлеуметтік және зейнетақы қатынастарын реттейтін Қазақстан Республикасының заңнамалық және нормативтік актілеріне негізделген. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексі [1], Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі [2] ережелері, сондай-ақ платформалық жұмыспен қамтуды, міндетті зейнетақы жарналарын, Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорының (БЖЗҚ) қызметін және цифрлық жұмыспен қамту платформаларының жұмысын реттейтін ережелер талданды.

Зерттеудің эмпирикалық базасы ретінде БЖЗҚ-тың ресми материалдары, талдамалық жарияланымдар, әлеуметтік зерттеу нәтижелері, сондай-ақ таксидің цифрлық сервистері «E-Salyq Business» мобильдік қосымшасының қатысуымен іске асырылатын платформалық жұмыспен қамтудың пилоттық жобасының материалдары пайдаланылды. Осы құжаттарды талдау платформалық қызметкерлердің зейнетақымен қамсыздандыру жүйесіне қатысу дәрежесін, халықтың қаржылық сауаттылық деңгейін және зейнетақы жарналарын цифрлық әкімшілендіру ерекшеліктерін бағалауға мүмкіндік берді.

Зерттеуде зейнетақы жинақтарын инвестициялау цифрлық жұмыспен қамтуды реттейтін қолданыстағы құқықтық нормалар зерттелген ресми-құқықтық әдіс қолданылды. Салыстырмалы-құқықтық әдісті қолдану платформалық жұмыспен қамтуды реттеудің қазақстандық моделін шетелдік тәсілдермен салыстыруға, сондай-ақ еңбек нарығын трансформациялау жағдайында жұмыспен қамтудың цифрлық нысандарын дамытудың жалпы тенденциялары ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік берді.

Құқықтық талдау әдісі платформалық жұмыспен қамтуды реттеудегі олқылықтар мен қайшылықтарын, платформалық жұмысшылардың құқықтық мәртебесін және әлеуметтік қорғау тетіктерін анықтау үшін қолданылды. Жүйелілік әдісінің көмегімен экономиканы цифрландыру, халықты жұмыспен қамту құрылымының өзгеруі және зейнетақы активтерін инвестициялау тетіктерінің трансформациясы арасындағы өзара байланыс зерттелді.

Бұдан басқа, салымшылардың саны, халықтың қаржылық сауаттылық деңгейі, зейнетақы жинақтарының көлемі және зейнетақы активтерінің инвестициялық табыстылығы туралы БЖЗҚ деректерін талдауға негізделген зерттеудің статистикалық әдісі қолданылды.

Бұл жұмыспен қамтуды цифрландырудың Қазақстанның жинақтаушы зейнетақы жүйесінің тұрақтылығына әсерін объективті бағалауға мүмкіндік берді.

Нәтижелер

Қазақстан Республикасында жұмыспен қамтуды цифрландыру аясында зейнетақы жинақтарын инвестициялауды реттеудің құқықтық аспектілерін зерттеу платформалық жұмыспен қамтудың дамуы азаматтардың зейнетақы жүйесіне қатысу механизмін айтарлықтай өзгертіп жатқанын көрсетуде. Қолданыстағы заңнаманы, платформалық жұмыспен қамту тәжірибесін және зейнетақы жарналарын төлеу тетіктерін талдау Қазақстанда өзін-өзі жұмыспен қамтығандар платформа қызметкерлерін әлеуметтік және зейнетақы жүйелеріне біріктіруге бағытталған цифрлық еңбекті құқықтық реттеудің тәуелсіз моделін біртіндеп әзірлеп жатқанын көрсетеді [3; 935].

Цифрлық экономиканың негізгі қиындықтарының бірі — платформа қызметкерлері үшін дәстүрлі әлеуметтік кепілдіктің болмауы. Платформа жұмыспен қамтуды дамыту туралы материалдарда интернет-платформалардың көбеюі тұрақсыз жұмыспен қамту, көлеңкелі экономика және әлеуметтік сақтандыру зейнетақымен қамсыздандыруға қол жеткізудің болмауы тәуекелдерімен қатар жүретіні анық көрсетілген. Сондықтан мемлекет өзін-өзі жұмыспен қамтыған және тәуелсіз жұмысшыларды жинақтаушы зейнетақы жүйесіне біріктірудің жаңа құқықтық тетіктерін әзірлеуге мәжбүр болды.

Осы трансформацияның негізгі элементі интернет-платформа операторларының өзін-өзі жұмыспен қамтығандарға арналған арнайы салық режимін пайдаланатын қызметкерлер үшін міндетті зейнетақы жарналарын және жұмыс берушінің міндетті зейнетақы жарналарын ұстап қалу және аудару міндеттемесі болды. Шын мәнінде, интернет-платформа операторы зейнетақы және сақтандыру құқықтық қатынастарында арнайы субъектінің сипаттамаларына ие болады, мемлекет пен платформа қызметкері арасындағы салық агенті және делдал ретінде әрекет етеді.

Бұл бұрын негізінен жұмыс беруші мен қызметкер арасындағы классикалық еңбек қатынастарына бағытталған дәстүрлі зейнетақыны реттеу моделіндегі айтарлықтай өзгерісті білдіреді [4].

Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексіне платформалық жұмыспен қамту туралы ережелердің енгізілуі және кейіннен 102-1 бапқа платформа қызметкерлерін әлеуметтік қамсыздандыру механизмінің қосылуы цифрлық жұмыспен қамтуды институционализациялаудағы маңызды қадам болды. Интернет-платформа операторының құқықтық мәртебесі оның цифрлық өзара әрекеттесуді жеңілдетуші, транзакциялардың делдалы және әлеуметтік төлемдерді аудару бойынша жария-құқықтық міндеттемелердің орындалуын қамтамасыз ететін субъект ретіндегі рөлімен сипатталады. Цифрлық экономикада платформа операторы тек коммерциялық делдал ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік қорғау жүйесінің элементіне айналады. Бұл тәсіл мемлекеттің платформадағы жұмыспен қамтудағы дәстүрлі жұмыс берушілердің болмауын кейбір әлеуметтік функцияларды цифрлық платформаларға қайта бөлу арқылы өтеуге деген ниетін көрсетеді [1].

«Yandex Taxi» қатысуымен платформалық жұмыспен қамту бойынша пилоттық жобаны талдау салық және зейнетақы әкімшілігін цифрландыру платформа қызметкерлерінің міндеттемелерін орындауын айтарлықтай жеңілдететінін көрсетті. «E-Salyq Business» мобильді қосымшасын пайдалану жеке кәсіпкерлерді тіркеу, сондай-ақ салықтарды, әлеуметтік аударымдарды және зейнетақы жарналарын есептеу автоматтандырылды.

«E-Salyq Business» қосымшасы платформа қызметкерлеріне жеке кәсіпкер ретінде тіркелуге, салықтар мен әлеуметтік аударымдарды автоматты түрде есептеуге, түбіртектерді жасауға және салық декларацияларын тапсырмай-ақ табысты бақылауға мүмкіндік береді. Осылайша цифрландыру өзін-өзі жұмыспен қамтыған жеке тұлғалардың зейнетақы жүйесіне қатысу рәсімдерін жеңілдетуге және табысты заңдастыруды жақсартуға көмектеседі. 2024 жылдың маусым айындағы жағдай бойынша пилоттық жобаға 12 200-астам такси жүргізушісі қатысты, бұл жеңілдетілген цифрлық реттеу моделіне деген сұранысты көрсетті [5].

Қазақстан Республикасында жұмыспен қамтуды цифрландыру аясында зейнетақы жинақтарына инвестиция салуды реттеудің құқықтық аспектілері Қазақстан Республикасы Еңбек кодексінің 146-1 бабы тұрғысынан қарастырылған. Онда онлайн платформалар мен платформалық жұмысқа орналастыру үшін мобильді қосымшалар арқылы жұмыс істейтін қызметкерлердің еңбек қатынастарының ерекшеліктері, сондай-ақ цифрлық экономиканың зейнетақы жүйесіне әсері талданды.

Икемді жұмыс кестесіне, арнайы еңбекақы шарттарына және мерзімді еңбек шарттарына байланысты еңбек қатынастарының жаңа түрлеріне ерекше назар аударылды. Жұмыспен қамтуды цифрландыру жұмыспен қамту мүмкіндіктерін кеңейтуге және өзін-өзі жұмыспен қамтыған азаматтарды міндетті зейнетақы жүйесіне қосуға ықпал ететіні анықталды. Сонымен қатар платформа қызметкерлерінің табысының тұрақсыздығына, зейнетақы жарналарының тұрақты еместігіне және олардың әлеуметтік мәртебесіне қатысты құқықтық сенімділіктің жеткіліксіздігіне байланысты мәселелер анықталды.

ҚР қолданыстағы заңнамасы цифрлық экономика жағдайларына біртіндеп бейімделіп келе жатқаны, бірақ платформа қызметкерлерінің еңбек және зейнетақы құқықтарын қорғау, цифрлық жұмыспен қамтуды реттеудің тиімділігін арттыру және зейнетақы жинақтарына инвестиция салу жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету тұрғысынан одан әрі жетілдіруді қажет етеді [2].

Зерттеу көрсеткендей, жұмыспен қамтуды цифрландыру зейнетақымен қамсыздандыру жүйесіне екі жақты әсер етеді. *Бір жағынан*, платформалық жұмыспен қамту халықтың экономикалық белсенділігін кеңейтуге және өзін-өзі жұмыспен қамтыған азаматтарды міндетті зейнетақы жинақтары жүйесіне тартуға ықпал етеді. *Екінші жағынан*, платформалық жұмысшылар табысының тұрақсыздығы, кепілдендірілген жалақы деңгейінің болмауы және цифрлық платформаларға жоғары тәуелділік ұзақ мерзімді перспективада зейнетақы жинақтарының жеткіліксіздігі тәуекелдерін қалыптастырады.

Ресей мен Қазақстанның зейнетақы жүйелерінің ғылыми әдебиеттері мен салыстырмалы зерттеулерін талдау зейнетақы активтерін инвестициялаудың негізгі проблемаларының бірі зейнетақы жинақтарының нақты кірістілігінің төмендігі болып қалатынын анықтауға мүмкіндік берді. Зерттеу көрсеткендей, Қазақстанда 2002-2013 жылдар кезеңінде инфляцияны ескере отырып, зейнетақы қорларының орташа алынған кірістілігі теріс мәнді құрады (-1,44 % орташа жылдық мәнде). Зейнетақы активтерінің едәуір бөлігі негізінен мемлекеттік бағалы қағаздар мен банктік құралдарға инвестицияланды, бұл зейнетақы жинақтарының экономиканың нақты секторының дамуына әсерін шектеді [6; 85].

Сонымен қатар халықтың зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы қаржылық сауаттылық деңгейі біртіндеп артып келе жатқаны анықталды. БЖЗҚ-ның 2025 жылғы әлеуметтік зерттеу нәтижелеріне сәйкес респонденттердің 74,2 %-ы зейнетақы жүйесі туралы білімнің базалық деңгейін көрсетті, ал сұралғандардың 80,4 %-ы міндетті зейнетақы жарналарының мөлшерін дұрыс көрсетті. Халықтың зейнетақы активтерін инвестициялау тетіктері және жұмыс берушінің міндетті зейнетақы жарналары туралы жеткіліксіз хабардар болуы анықталды, бұл азаматтарды хабардар етудің цифрлық құралдарын одан әрі дамыту қажеттігін көрсетеді [7].

С.К. Ыдрышева мен Э.М. Мұратованың зерттеуі қазіргі Қазақстан заңнамасы платформалық жұмыспен қамту саласындағы еңбек және азаматтық-құқықтық қатынастарды әлі толық ажыратпайтынын атап өтеді. Платформа қызметкерлерінің құқықтық мәртебесін анықтаудың нақты критерийлерінің болмауы әлеуметтік кепілдіктерге, зейнетақы міндеттемелеріне және цифрлық экономика субъектілерінің жауапкершілігіне қатысты белгісіздік тудырады. Бұл зейнетақы жинақтарын инвестициялау тұрғысынан ерекше маңызды, себебі жұмыспен қамтудың тұрақсыздығы зейнетақы жарналарының тұрақтылығына және жинақталған жинақтардың мөлшеріне тікелей әсер етеді [8; 83].

Платформалық жұмыспен қамтудың өсуі зейнетақы активтерінің инвестициялық саясатына да әсер етеді. Дәстүрлі жинақталған зейнетақы моделі салыстырмалы түрде тұрақты еңбек қатынастарына және болжамды зейнетақы жарналарының түсімдеріне негізделген. Цифрлық экономика жұмысшылардың жоғары мобильділігімен, табыстың тұрақсыздығымен және бөлшектенген жұмыспен сипатталады. Нәтижесінде зейнетақы жүйесі өзінің инвестициялық стратегиясын белгісіздіктің арту жағдайларына бейімдеу қажеттілігіне тап болады.

Қазақстандағы зейнетақы активтеріне инвестиция салудың тиімділігін зерттеу зейнетақы жинақтарының нақты кірістілігінің төмендігін және зейнетақы жарналарын капиталдандырудың қолданыстағы тетіктерінің шектеулі тиімділігін атап өтеді. Авторлар зейнетақы активтерінің айтарлықтай бөлігі негізінен мемлекеттік бағалы қағаздар мен банк құралдарына инвестицияланатынын, бұл зейнетақы жинақтарының ұзақ мерзімді өсу әлеуетін шектейтінін атап өтеді. Жұмыспен қамтуды цифрландыру аясында бұл мәселе одан өзекті болып келеді, себебі платформа қызметкерлерінің тұрақты емес жарналары икемді және әртараптандырылған инвестициялық тетіктерді қажет етеді.

Зейнетақы жүйесін трансформациялаудың қосымша факторы — цифрлық зейнетақы активтерін басқару мүмкіндіктерінің кеңеюі. Әлеуметтік кодекс және 2023-2024 жылдардағы реформалар азаматтарға зейнетақы жинақтарының бір бөлігін сенімгерлік басқару үшін инвестициялық портфель менеджерлеріне беру құқығын береді. Бұл цифрлық қаржы технологияларына және инвестициялық шешімдерді жекешелендіруге бағытталған икемді зейнетақы басқару моделіне біртіндеп көшуді көрсетеді.

Сонымен бірге цифрлық жұмыспен қамтудың тұрақсыздығы өзін-өзі жұмыспен қамтыған және тәуелсіз жұмысшылардың зейнетақы құқықтарын қорғау тетіктерін жаңғыртуды талап етеді. Зерттеулер көрсеткендей, өзін-өзі жұмыспен қамтыған адамдардың қаржылық сауаттылығы зейнетақы жүйесі туралы хабардарлығы қызметкерлермен салыстырғанда төмен. Бұл халықтың осы

тобы үшін жинақтаушы зейнетақы жүйесіне қатысудың жеткіліксіздігі және болашақта зейнетақы жинақтарының жеткіліксіздігі қаупін тудырады.

Зейнетақы әкімшілігін цифрландыру бұл мәселені шешудің негізгі құралына айналуға. Бірыңғай зейнетақы қоры (БЗЖҚ) электрондық қызметтерді, мобильді қосымшаларды, жеке шоттарды және салымшылармен қашықтықтан өзара әрекеттесу механизмдерін белсенді түрде енгізуде. Цифрлық технологиялар жеке тұлғаларға мемлекеттік органдарға бармай-ақ зейнетақы шоттарын бақылауға, жинақтары туралы ақпарат алуға және зейнетақы жүйесімен өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе жұмысы көбінесе мобильді және орталықсыздандырылған платформа қызметкерлері үшін маңызды.

Бүгінгі күнде цифрландыру жаңа тәуекелдерді де тудырады. Интернет-платформалар электрондық қызметтерді кеңінен пайдалану жеке деректерді құқықтық қорғауды күшейтуді, киберқауіпсіздікті қамтамасыз етуді және зейнетақы жинақтары саласындағы алаяқтықтың алдын алуды талап етеді. БЗЖҚ зейнетақы жинақтарын мерзімінен бұрын алуға байланысты жалған ақпарат пен алаяқтық схемалардың таралуын қазірдің өзінде тіркеп отыр. Цифрлық зейнетақыны басқару тетіктерін әзірлеу ақпаратты қорғаудың құқықтық тетіктерін жетілдірумен және үкіметтің бақылауын күшейтумен қатар жүруі тиіс.

Заңнаманы одан әрі дамытудың маңызды бағыты — платформалық жұмыспен қамтуды реттеудің кешенді моделін әзірлеу. Қазіргі уақытта бұл саладағы құқықтық реттеу еңбек, азаматтық, салық және әлеуметтік заңнама элементтерін біріктіретін фрагменттелген күйінде қалып отыр. Платформа қызметкерінің мәртебесін анықтауға бірыңғай тәсілдің болмауы зейнетақы қатынастарын тиімді реттеуге және зейнетақы жинақтарын инвестициялауға кедергі келтіреді [9].

Осылайша жұмыспен қамтуды цифрландыру Қазақстан Республикасында зейнетақы инвестицияларын құқықтық реттеуге кешенді әсер етеді. *Бір жағынан*, цифрлық технологиялар халықтың жинақтаушы зейнетақы жүйесімен қамтылуын кеңейтуге, әлеуметтік төлемдерді автоматтандыруға және электрондық қызметтерді дамытуға ықпал етеді. *Екінші жағынан*, платформалық жұмыспен қамтудың тұрақсыздығы, тәуелсіз жұмысшылардың құқықтық мәртебесінің белгісіздігі және цифрлық экономиканың жоғары құбылмалылығы зейнетақы жүйесінің тұрақтылығы мен зейнетақы активтеріне инвестиция салудың тиімділігі үшін жаңа қиындықтар туғызады.

Осы жағдайда мемлекет цифрлық экономиканың ерекшеліктерін ескере отырып, заңнаманы жаңғыртуды жалғастыруы керек. Перспективалы бағыттарға платформа қызметкерлерінің зейнетақы құқықтарын қорғаудың мамандандырылған құқықтық тетіктерін әзірлеу, зейнетақы жарналарын цифрлық басқаруды жақсарту, халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру және зейнетақы қорларына инвестициялық саясатты тұрақсыз жұмыспен қамту жағдайларына бейімдеу жатады. Тек кешенді тәсіл ғана жинақтаушы зейнетақы жүйесінің тұрақтылығын және Қазақстан Республикасы экономикасының цифрлық трансформациясы жағдайында азаматтардың әлеуметтік құқықтарын тиімді қорғауды қамтамасыз етеді.

Инвестициялық саясатты жаңғыртудың бір перспективалы бағыты индекстік инвестициялау өмірлік цикл қорларын пайдалана отырып, зейнетақы активтерін басқарудың әртараптандырылған моделіне көшу. Зейнетақы қорларының инвестициялық көрсеткіштері бойынша зерттеу авторлары инвестордың жасына және қолайлы тәуекел деңгейіне негізделген инвестициялық портфельдерді қалыптастыру қажеттілігін атап көрсетеді. Бұл модель жас жұмысшылар үшін тәуекелді, бірақ әлеуеті жоғары активтердің үлесін арттыруды және зейнетке шығуға жақындаған сайын инвестициялық тәуекелді біртіндеп азайтуды қамтиды [10].

Бұл тәсіл, әсіресе, жұмыспен қамтудың жоғары мобильділігімен және тұрақты әлеуметтік кепілдіктердің болмауымен сипатталатын платформа қызметкерлері мен өзін-өзі жұмыспен қамтығандар үшін өзекті. Тұрақсыз цифрлық жұмыспен қамту жағдайында зейнетақы жинақтары әлеуметтік қорғаудың бірнеше ұзақ мерзімді қаржылық құралдарының біріне айналуға. Сондықтан инвестициялық саясат тек қаражатты сақтауға ғана емес, сонымен қатар олардың ұзақ мерзімді тұрақты өсуін қамтамасыз етуге бағытталуы керек.

Зерттеудің маңызды нәтижесі — зейнетақы жүйесін басқарудағы цифрландырудың өсіп келе жатқан рөлін анықтау. БЗЖҚ деректерін талдау зейнетақы қызметтерін цифрландыру деңгейі 92 %-ға жеткенін, транзакциялардың көпшілігі жеке шоттар мен мобильді қосымшалар арқылы электронды түрде жүргізілгенін көрсетеді. Бұл зейнетақы жинақтарын басқарудың цифрлық моделіне көшуді көрсетеді, бұл өзін-өзі жұмыспен қамтығандар мен платформа қызметкерлері үшін қызметтерді қолжетімді етеді.

Зейнетақы жүйесін цифрландыру әкімшілік кедергілерді азайтады, зейнетақы жарналарын есепке алу процедураларын автоматтандырады және инвестициялық басқарудың ашықтығын арттырады. Сонымен қатар зерттеу цифрлық қызметтердің дамуы киберқауіпсіздікке, жеке деректерді қорғауға және алаяқтық схемалардың таралуына байланысты жаңа тәуекелдермен қатар жүретінін көрсетеді. Сондықтан зейнетақымен қамтамасыз ету тетіктерін жаңғырту салымшылардың цифрлық құқықтарын қорғау үшін күштірек құқықтық кепілдіктермен қатар жүруі керек.

Зейнетақы жүйесін трансформациялаудың қосымша бағыты зейнетақы жинақтарын басқару нұсқаларын кеңейту болды. Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексі салымшыларға зейнетақы жинақтарының бір бөлігін ең төменгі жеткіліктілік шегіне қарамастан, инвестициялық портфельді басқару үшін инвестициялық портфельді басқарушыларға сенімгерлік басқару құқығын береді. Бұл цифрлық экономикамен және жұмысты жекешелендірумен үйлесетін икемді және жекелендірілген зейнетақы активтерін басқару моделіне біртіндеп көшуді көрсетеді [5].

Зерттеуде жұмыспен қамтуды цифрландыру өзін-өзі жұмыспен қамтығандар тәуелсіз жұмысшылардың зейнетақы құқықтарын қорғау тетіктерін жаңғыртуды қажет ететінін анықтады. Дәстүрлі зейнетақы жүйесі негізінен тұрақты жұмыспен қамтылған және тұрақты табысы бар жұмысшыларға бағытталған. Платформа экономикасы тұрақсыздықтың жоғары деңгейімен, ұзақ мерзімді еңбек қатынастарының болмауымен және әлеуметтік жарналардың біркелкі еместігімен сипатталады. Нәтижесінде халықтың айтарлықтай бөлігі үшін зейнетақымен қамтудың жеткіліксіз болу қаупі артады.

Осыған байланысты, 2024 жылдан бастап көзделген жұмыс берушінің міндетті зейнетақы жарналарын (МЗЖЖ) енгізу ерекше маңызды. Жаңа модель зейнетақы жинақтары үшін жауапкершілікті мемлекет, жұмыс беруші және қызметкер арасында бөледі, бұл көп бағаналы зейнетақы жүйелерінің халықаралық тәжірибесіне сәйкес келеді [11]. Өйткені платформа жұмысына қатысты, МЗЖ-ға кім төлейді деген мәселе шешілмеген күйінде қалып отыр, себебі платформа қызметкерлері әрқашан ресми түрде жұмысшы ретінде танылмайды.

1 - кесте

Жұмыспен қамту және зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы құқықтық реттеудің негізгі мәселелері

Мәселе	Көрінісі	Құқықтық салдары
Платформа қызметкерлері табысының тұрақсыздығы	Зейнетақы жарналарының ретсіздігі	Болашақ зейнетақы төлемдерінің төмен деңгейі
Жұмысшылардың мәртебесіне қатысты заңды түсініктің жеткіліксіздігі	Еңбек және азаматтық-құқықтық қатынастардың араласуы	Еңбек кепілдіктерін қолданудағы қиындықтар
Зейнетақы активтерінің инвестициялық тиімділігінің шектеулілігі	Консервативті құралдардың басым болуы	Жинақтардың нақты кірістілігінің төмендігі
Халықтың бір бөлігінің қаржылық сауаттылығының төмендігі	Зейнетақы жүйесінің механизмдерін жеткіліксіз түсіну	Ерікті жинақтарға пассивті қатысу

2 - кесте

Зейнетақыны реттеуді цифрландырудың оң әсерлері

Бағыты	Нәтижесі
Жарна төлемдерін автоматтандыру	Жасырын жұмыспен қамтудың азаюы
Цифрлық платформалар	Зейнетақы жүйесінің қамтуын кеңейту
БЖЗҚ онлайн қызметтері	Зейнетақы жинақтарының ашықтығын арттыру
Салық қызметтерімен интеграциялануы	Әкімшілікті жеңілдету

Осылайша зерттеу нәтижелері жұмыспен қамтуды цифрландырудың Қазақстанның зейнетақы жүйесін трансформациялаудағы негізгі факторға айналып келе жатқанын растайды. Платформалық жұмыспен қамту тетіктерін енгізу және зейнетақы жарналарын цифрлық басқару әлеуметтік қамсыздандырудың инклюзивті моделін дамытуға ықпал етеді, бірақ сонымен бірге зейнетақы жинақтарына инвестиция салу саясатын құқықтық реттеуді одан әрі жетілдіруді, платформа

қызметкерлерінің құқықтарын қорғауды және зейнетақы активтерін басқару тиімділігін арттыруды талап етеді.

Талқылау

Қазақстан Республикасында жұмыспен қамтуды цифрландыру аясында зейнетақы жинақтарын инвестициялауды құқықтық реттеу белсенді түрде трансформациялануда екенін көрсетті. Зерттеу нәтижелері платформа экономикасының әлеуметтік және зейнетақымен қамсыздандыру жүйесіне әсерін зерттейтін отандық және халықаралық зерттеушілердің қорытындыларымен жалпы сәйкес келеді. Атап айтқанда, зерттеу нәтижелері С.К. Ыдрышева мен Э.М. Мұратованың қорытындысымен өзара байланысты, олар платформалық жұмыспен қамту еңбек немесе азаматтық құқық шеңберіне толық сәйкес келмейтін жаңа еңбек қатынастарын қалыптастырады деген тұжырымдама жасалды. Авторлар сонымен қатар платформа қызметкерлерінің мәртебесін және оларды әлеуметтік қорғау механизмдерін анықтаудағы құқықтық олқылықтардың бар екенін атап өтеді [8; 86].

Ұқсас қорытынды Д. Закировтың басылымында бар, онда цифрлық платформалар салық агенті мен әлеуметтік төлемдерді әкімшілеу функцияларын атқара отырып, мемлекет пен жұмысшылар арасындағы делдалға айналып жатқаны атап өтілген. Біздің зерттеуіміз бұл тезисті растайды және бұл модельдің, әсіресе өзін-өзі жұмыспен қамтығандар мен платформа экономикасы қызметкерлері арасында жинақтаушы зейнетақы жүйесінің қамтуын кеңейтуге ықпал ететінін көрсетеді [10].

Платформадағы жұмыспен қамтуды реттейтін қолданыстағы құқықтық тетіктердің жеткіліктілігіне қатысты ұстаныммен толық келісу мүмкін емес. Оң өзгерістерге қарамастан, заңнаманы талдау және оны қолдану айтарлықтай мәселелерді анықтайды. Атап айтқанда, платформа мен мердігер арасындағы қарым-қатынастарды жіктеуге қатысты құқықтық белгісіздік сақталуда. Формальды түрде мұндай қатынастар азаматтық құқықпен реттеледі; дегенмен, іс жүзінде платформалар көбінесе еңбекті бақылау элементтерін жүзеге асырады: олар тапсырыстарды бөлу алгоритмдерін, рейтинг жүйелерін, шоттарды бұғаттау шарттарын және қызмет көрсету өнімділігі стандарттарын белгілейді. Бұл заңнаманы одан әрі жетілдіруді қажет ететін жасырын еңбек қатынастарының бар екенін көрсетеді.

Бұл нәтижелер зейнетақы активтеріне инвестиция салудың тиімділігін зерттеумен де салыстыруға болады. Мысалы, Туманьянц, Тимофеева және басқа зерттеушілер Қазақстанда да, Ресейде де зейнетақы жинақтарының нақты кірістілігінің төмен екенін атап өтеді [6; 92].

Зейнетақы активтері көлемінің өсуіне және басқарылатын инвестициялық портфельдер арқылы инвестициялық мүмкіндіктердің кеңеюіне қарамастан, инвестициялық құрылым негізінен консервативті болып қала береді. Активтердің айтарлықтай бөлігі мемлекеттік бағалы қағаздар банк құралдарына инвестицияланған, бұл зейнетақы жинақтарының кірістілігінің өсу әлеуетін шектейді.

Өйткені бұрынғы зерттеулерден айырмашылығы, экономиканы цифрландырудың қазіргі кезеңі платформалық жұмыспен қамтуды тек тәуекел көзі ретінде ғана емес, сонымен қатар зейнетақы жүйесінің тұрақтылығын арттыру құралы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

БЖЗҚ жүргізген әлеуметтік зерттеу нәтижелері азаматтардың зейнетақымен қамсыздандыру тетіктері туралы хабардарлығының біртіндеп артып келе жатқанын көрсетеді. Әйтсе де зейнетақы жүйесінің инвестициялық құрамдас бөлігін, әсіресе өзін-өзі жұмыспен қамтығандар платформа қызметкерлері арасында түсінбеушілік сақталуда. Бұл цифрландыру тек технологиялық ғана емес, сонымен қатар білім беру шараларымен де қатар жүруі керек дегенді білдіреді.

Бұл нәтижелерді мемлекет әлеуметтік кепілдіктерді қамтамасыз ету және әлеуметтік тәуекелдерді қайта бөлуді бақылау үшін цифрлық технологияларды пайдаланатын «цифрлық мемлекет» тұжырымдамасы аясында түсіндіруге болады. Осы модельде онлайн платформалар әлеуметтік және зейнетақы міндеттемелерін басқаруда делдал ретінде әрекет ететін мемлекеттік реттеу жүйесінің бөлігі болады. Осы тұжырымдама зейнетақы жинақтарын қалыптастыруда және дәстүрлі еңбек қатынастарын өзгертуде цифрлық қызметтердің рөлінің артуын түсіндіреді.

Қорытынды

Қорыта келгенде, зерттеудің негізгі тұжырымы платформалық жұмыспен қамтуды ең алдымен өзін-өзі жұмыспен қамтыған және тәуелсіз жұмысшыларды қосу арқылы цифрлық қызметтерді енгізу міндетті зейнетақы жүйесінің қамтуын кеңейтті.

Онлайн платформалар мобильді қосымшаларды пайдалану тіркеу процесін, салықтар мен зейнетақы жарналарын төлеуді жеңілдетті және әлеуметтік төлемдерді автоматтандыруды

камтамасыз етті. Қазіргі құқықтық базада платформа қызметкерлерінің құқықтық мәртебесінің белгісіздігіне, тұрақты табыс кепілдемелерінің болмауына және еңбек заңнамасының цифрлық экономикаға жеткіліксіз бейімделуіне байланысты елеулі олқылықтар әлі бар екені анықталды.

Зейнетақы жинақтарының өсуіне және инвестициялық құралдардың кенеюіне қарамастан, консервативті қаржы құралдарының басым болуына және зейнетақы қорларының экономиканың нақты секторын қаржыландыруға шектеулі қатысуына байланысты зейнетақы активтерінің нақты кірістілігінің төмендігі сақталуда.

Зерттеудің негізгі қорытындысы зейнетақы жинақтарын инвестициялаудың тиімділігі тек инвестициялық саясаттың сапасымен ғана емес, сонымен қатар зейнетақы жинақтары жүйесінің халықты қамту деңгейімен анықталады. Платформа қызметкерлерінің тұрақсыз табысы, олардың заңды мәртебесінің белгісіздігі және жасырын жұмыспен қамту элементтерінің сақталуы зейнетақы жүйесіне қаражат ағынын айтарлықтай шектейді және зейнетақы активтерін тиімді әртараптандыру әлеуетін төмендетеді.

Қазіргі мемлекеттік реттеу шаралары көбінесе фрагменттелген және цифрлық экономикаға қатысушыларды құқықтық және әлеуметтік қорғаудың үйлесімді механизмін әлі камтамасыз етпейтіндігі анықталды. Бұл еңбек, әлеуметтік, қаржылық және цифрлық аспектілер арасындағы өзара байланысты ескеретін және мемлекеттің, жұмысшылардың, цифрлық платформалардың, зейнетақы және қаржы институттарының мүдделерін теңестіретін кешенді реттеу моделіне көшу қажеттілігін көрсетеді.

Жоғарыда қозғалған мәселелерді талдай келе төмендегі бағыттарға ерекше назар аудару қажет:

1) Қазақстан Республикасының Еңбек және Әлеуметтік кодекстерінде платформа қызметкерлеріне арналған арнайы құқықтық мәртебені бекіту арқылы платформа жұмыспен қамтылудың құқықтық реттелуін жетілдіру.

Жүргізілген талдау негізінде Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасы цифрлық жұмыспен қамтудың ерекшеліктерін және онлайн платформа мен мердігер арасындағы қарым-қатынасты толық ескермейтіні анықталды. Сондықтан Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне және Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексіне келесілерді көздеу үшін түзетулер енгізу ұсынылады:

- платформа жұмысындағы еңбек және азаматтық-құқықтық қатынастарды ажырату критерийлерін белгілеу;
- платформа қызметкерлері үшін келісімшарт нысанына қарамастан ең төменгі әлеуметтік кепілдіктерді белгілеу;
- міндетті зейнетақы жарналары мен әлеуметтік төлемдерді цифрлық платформалар арқылы автоматтандырылған түрде аударудың міндетті механизмін енгізу;
- платформалардан шоттарды бұғаттау және тапсырыстарды бөлу алгоритмдерінде ашықтықты камтамасыз етуді талап ету.

Бұл шара платформа қызметкерлерінің әлеуметтік қорғау деңгейін арттырады, жасырын жұмыспен қамтылуды азайтады және цифрлық экономикадағы зейнетақы жинақтарының тұрақтылығын камтамасыз етеді.

2) БЖЗҚ қызметтерін, цифрлық платформаларды және үкіметтік ақпараттық жүйелерді біріктіру арқылы зейнетақы жинақтарын бақылау және инвестициялаудың цифрлық жүйесін әзірлеу.

Зерттеу көрсеткендей, цифрландыру зейнетақы жарналарын басқару тиімділігін арттыруға ықпал етеді, дегенмен, қаржылық сауаттылық зейнетақы активтерін инвестициялау тетіктері туралы халықтың хабардарлығы деңгейі жеткіліксіз болып қала береді. Сондықтан Қазақстан Республикасының Әлеуметтік кодексіне және Мемлекеттік басқаруды цифрландыру тұжырымдамасына сүйене отырып, мыналар ұсынылады:

- платформа қызметкерлері үшін зейнетақы жинақтарын бақылау үшін бірыңғай цифрлық платформа құру;
- зейнетақы жинақтарының жай-күйі, инвестициялық кіріс және болашақ зейнетақы төлемдерінің мөлшері туралы жекелендірілген цифрлық хабарландыруларды енгізу;
- әлеуметтік және зейнетақы төлемдерін автоматты түрде есептеу үшін мобильді қызметтерді (E-Salyq Business, БЖЗҚ жеке шоты, eGov) пайдалануды кенейту;
- азаматтарға ерікті зейнетақы жарналары және жинақтарды инвестициялық басқару бойынша кеңес берудің цифрлық механизмдерін камтамасыз ету.

Бұл ұсынысты енгізу зейнетақы жүйесінің ашықтығын арттырады, Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына деген қоғамдық сенімді нығайтады және жұмыспен қамтуды цифрландыру аясында зейнетақы жинақтарын мемлекеттік реттеудің тиімділігін арттырады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасының 2023 жылғы 20 сәуірдегі № 224-VII Әлеуметтік кодексі (2026.19.03. берілген өзгерістер мен толықтырулармен). — [Электрондық ресурс]. — Қол жетімділігі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2300000224> / өтініш берілген күні: 09.04.2026
- 2 Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы № 414-V Еңбек кодексі (2026.12.03 берілген өзгерістер мен толықтырулармен). — [Электрондық ресурс]. — Қол жетімділігі: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414> / өтініш берілген күні: 09.04.2026
- 3 Колотова Н.В. Социальная защита лиц, выполняющих работу на цифровых платформах труда: подходы к проблеме / Н.В. Колотова // Вестник РУДН. Серия: Юридические науки. — 2025. — Т. 29, № 4. — С. 930–946. doi:10.22363/2313-2337-2025-29-4-930-946
- 4 Платформалық жұмыспен қамту дегеніміз не? — [Электрондық ресурс]. — Ақпараттық портал. — Қол жетімділігі: <https://uchet.kz/tags/p/platfornennaya-zanyatost.html#2>
- 5 Платформалық жұмыспен қамтуды дамыту жөніндегі жоба туралы. — [Электрондық ресурс]. — Қол жетімділігі: <https://www.gov.kz/memleket/entities/kgd/press/news/details/796059?lang=ru>
- 6 Туманянц К.А. Инвестирование пенсионных средств в России и Казахстане: результаты и направления оптимизации / К.А. Туманянц, Г.В. Тимофеева, С.Ж. Интыкбаева, А.С. Елкина // Journal of Corporate Finance Research. — 2015. — № 3 (35). — С. 82–97
- 7 Ақпараттық хабарлама. БЖЗҚ 2025 жылы жүргізілген әлеуметтік зерттеу нәтижелерін ұсынады. — [Электрондық ресурс]. — Қол жетімділігі: https://www.gov.kz/memleket/entities/sko-uebp/press/article/details/221921?utm_source=chatgpt.com
- 8 Ыдрышева С.К. Қазақстанда платформалық жұмыспен қамту: құқықтық олқылықтар және реттеу перспективалары / С.К. Ыдрышева, Э.М. Муратова // Veritas Legis journal. — 2026. — № 2 (1). — Б. 81–87.
- 9 БЖЗҚ туралы өзекті сауалдар. — [Электрондық ресурс]. — Қол жетімділігі: https://www.gov.kz/memleket/entities/zhetysu-kerbulak/press/article/details/137319?utm_source=chatgpt.com
- 10 Закиров Д. 10 вопросов юристу о платформенной занятости в Казахстане [Электронный ресурс] / Д. Закиров. — 2025.05.14. — Режим доступа: <https://www.aequitas.kz/press-center/publications/10-voprosov-yuristu-o-platfornennoj-zanyatosti-v-kazahstane>
- 11 Диденко Ю. ЕНПФ: предварительные итоги за 2023 год и нововведения в 2024 году [Электронный ресурс] / Ю. Диденко. — Режим доступа: https://kazpravda.kz/n/enpf-predvaritelnye-itogi-za-2023-god-i-novovvedeniya-v-2024-godu/?utm_source=chatgpt.com

Б.К. Амирова, Г.М. Рысмагамбетова

Правовые аспекты регулирования инвестирования пенсионных накоплений в контексте цифровизации занятости в Республике Казахстан

Статья посвящена исследованию правовых аспектов регулирования инвестирования пенсионных накоплений в контексте цифровизации занятости в Республике Казахстан. Целью исследования является анализ влияния платформенной занятости и цифровой трансформации рынка труда на механизмы формирования, администрирования и инвестирования пенсионных накоплений, а также выявление правовых проблем и перспектив совершенствования законодательства в данной сфере. В ходе исследования использованы общенаучные и специальные юридические методы, включая формально-юридический, сравнительно-правовой, системный, аналитический и статистический методы. Эмпирическую основу исследования составили положения Социального и Трудового кодексов Республики Казахстан, официальные материалы ЕНПФ, результаты социологических исследований, данные пилотных проектов платформенной занятости, а также научные публикации по вопросам цифровой экономики и пенсионного обеспечения. В результате исследования установлено, что цифровизация занятости способствует расширению охвата населения накопительной пенсионной системой за счёт вовлечения платформенных работников и самозанятых граждан. Выявлено, что внедрение цифровых платформ и автоматизированных механизмов уплаты обязательных пенсионных взносов упрощает администрирование социальных платежей и снижает уровень теневой занятости. Вместе с тем определены проблемы правовой неопределённости статуса платформенных работников, недостаточной эффективности инвестирования пенсионных активов и низкой финансовой грамотности отдельных категорий населения. Сделан вывод о необходимости дальнейшего совершенствования трудового, социального и цифрового законодательства Республики Казахстан,

разработки комплексных механизмов защиты прав платформенных работников и повышения эффективности управления пенсионными накоплениями в условиях цифровизации экономики.

Ключевые слова: цифровизация, ЕНПФ, инвестирование пенсионных активов, диверсификация, теневая экономика, социальная защита, финансовая грамотность

B.K. Amirova, G.M. Rysmagambetova

Legal aspects of regulating the investment of pension savings in the context of the digitalization of employment in the Republic of Kazakhstan

This article examines the legal aspects of regulating pension savings investment in the context of the digitalization of employment in the Republic of Kazakhstan. The aim of the study is to analyze the impact of platform employment and the digital transformation of the labor market on the mechanisms for the formation, administration, and investment of pension savings, as well as to identify legal challenges and prospects for improving legislation in this area. The study employs general scientific and specialized legal methods, including formal legal, comparative legal, systemic, analytical, and statistical methods. The empirical basis of the study comprises the provisions of the Social Code and Labor Code of the Republic of Kazakhstan, official materials of the Unified Accumulative Pension Fund (UAPF), the results of sociological research, data from pilot projects on platform employment, and scientific publications on the digital economy and pension provision. The study found that the digitalization of employment contributes to expanding coverage of the funded pension system by engaging platform workers and self-employed individuals. It also found that the introduction of digital platforms and automated mechanisms for the payment of mandatory pension contributions simplifies the administration of social payments and reduces the level of informal employment. At the same time, legal uncertainty surrounding the status of platform workers, the ineffectiveness of pension asset investment, and low levels of financial literacy among certain population groups were identified as significant challenges. The authors conclude that further improvements to the labor, social, and digital legislation of the Republic of Kazakhstan are necessary, as is the development of comprehensive mechanisms to protect the rights of platform workers and improve the efficiency of pension savings management in the context of the digitalization of the economy.

Keywords: digitalization, UAPF, pension asset investment, diversification, shadow economy, social protection, financial literacy.

References

- 1 Qazaqstan Respublikasynyn 2023 zhylgy 20 sauirdegi № 224-VII Aleumettik kodeksi (2026.19.03. berilgen ozgerister men tolyqtyrularmen) [Code of the Republic of Kazakhstan “Labour code of the Republic of Kazakhstan” 23 November, 2015 No. 414-V]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000414> [in Kazakh].
- 2 Qazaqstan Respublikasynyn 2015 zhylgy 23 qarashadagy № 414-V Enbek kodeksi (2026.12.03 berilgen ozgerister men tolyqtyrularmen) [Code of the Republic of Kazakhstan “Social Code of the Republic of Kazakhstan” (20 April, 2023 No 224-VII)]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2300000224> [in Kazakh].
- 3 Kolotova, N.V. (2025). Sotsialnaia zashchita lits, vypolniaiushchikh rabotu na tsifrovyykh platformakh truda: podkhody k probleme [Social protection of workers on digital labor platforms: Approaches to addressing the issue]. *Vestnik Rossiiskogo universiteta druzhby narodov. Seriya: Yuridicheskie nauki — RUDN Journal of Law*, 29(4), 930–946. doi: 10.22363/2313-2337-2025-29-4-930-946 [in Russian].
- 4 Platformalyq zhumyspen qamtu degenimiz ne? [What is platform employment?]. *uchet.kz*. Retrieved from <https://uchet.kz/tags/p/platformennaya-zanyatost.html> [in Kazakh].
- 5 (2024). Platformalyq zhumyspen qamtudy damytu zhonindegi zhoba turaly [On the Platform Employment Development Project]. *www.gov.kz*. Retrieved from <https://www.gov.kz/memleket/entities/kgd/press/news/details/796059?lang=ru> [in Kazakh].
- 6 Tumanyants, K.A., Timofeeva, G.V., Intykbaeva, S.Zh., & Elkina, A.S. (2015). Investirovanie pensionnykh sredstv v Rossii i Kazakhstane: rezultaty i napravleniia optimizatsii [Investing Pension Funds in Russia and Kazakhstan: Results and Optimization Areas]. *Journal of Corporate Finance Research*, 3 (35), 82–97 [in Russian].
- 7 Aqparattyq khabarlama. BZhZQ 2025 zhyly zhurgizilgen aleumettik zertteu natizhelerin usynady [UAPF presents the results of a sociological study conducted in 2025]. *www.enpf.kz*. Retrieved from <https://www.enpf.kz/ru/press-center/news/282164/>
- 8 Idrysheva, S.K., & Muratova, E.M. (2026). Qazaqstanda platformalyq zhumyspen qamtu: quqyqtyq olqylyqtar zhane retteu perspektivalary [Platform employment in Kazakhstan: Legal gaps and regulatory prospects]. *Veritas Legis journal*, 2 (1), 81–87 [in Kazakh].
- 9 (2024). BZhZQ turaly ozekti saualdar [Actual questions on UAPF]. *www.enpf.kz*. Retrieved from <https://www.enpf.kz/ru/press-center/news/53312/> [in Kazakh].

10 Zakirov, D. (2025). 10 voprosov yuristu o platformennoi zaniatosti v Kazakhstane [10 questions to a lawyer about platform employment in Kazakhstan]. *www.aequitas.kz*. Retrieved from <https://www.aequitas.kz/press-center/publications/10-voprosov-yuristu-o-platformennoj-zanyatosti-v-kazahstane> [in Russian].

11 Didenko, Yu. (2023). ENPF: predvaritelnye itogi za 2023 god i novovvedeniia v 2024 godu [ENPF: Preliminary results for 2023 and innovations in 2024]. *kazpravda.kz*. Retrieved from https://kazpravda.kz/n/enpf-predvaritelnye-itogi-za-2023-god-i-novovvedeniya-v-2024-godu/?utm_source=chatgpt.com [in Russian].

Авторлар туралы мәліметтер

Амирова Бота Кыдырхановна — Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты, Конаев атындағы университет, «Құқық» бағытының аға оқытушысы, Алматы, Қазақстан, e-mail: kidirb@mail.ru

Рысмагамбетова Гүлнара Мусиевна — заң ғылымдарының кандидаты, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті қылмыстық құқық, процесс және криминалистика кафедрасының профессоры, Қарағанды, Қазақстан, e-mail: gulnaramusievna@bk.ru

Информация об авторах

Амирова Бота Кыдырхановна — докторант Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, старший преподаватель Направление «Право», Университет Кунаева, Алматы, Казахстан, e-mail: kidirb@mail.ru

Рысмагамбетова Гүлнара Мусиевна — профессор кафедры уголовного права, процесса и криминалистики, кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, Карагандинский национальный исследовательский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан, e-mail: gulnaramusievna@bk.ru

Information about the authors

Amirova Bota Kydyrkhanovna — Doctoral student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Senior lecturer at the “Law” Department, Kunaev University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: kidirb@mail.ru

Rysmagambetova Gulnara — Doctor of Law, Professor of the Department of Criminal Law, Procedure and Forensic Science, Karaganda National Research University named after academician E.A. Buketov, Karaganda, Kazakhstan, e-mail: gulnaramusievna@bk.ru